

O'ZBEK ADABIYOTIDA CHOL VA NABIRA OBRAZLARI TALQINI

Rahimova Lobarxon Ikrom qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 1-kurs magistranti

lobarrahimova8551@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14604478>

Annototsiya: Mazkur maqola o'zbek adabiyotida chol va nabira obrazlari talqinini o'rganishga bag'ishlangan. Unda ushbu obrazlar orqali avlodlar o'rtasidagi ruhiy va ma'naviy bog'liqlik, qadriyatlar merosi va ularning badiiy tasvir vositalari yoritiladi. Asosan, milliy adabiyot namunalari, jumladan, Abdulla Qahhor, Odil Yoqubov va Said Ahmad asarlaridagi chol va nabira obrazlari tahlil qilinadi. Maqolada avlodlar o'rtasidagi munosabatlarning badiiy talqini, zamonaviylik va an'ana o'rtasidagi ziddiyatlar, shuningdek, tarbiya va mas'uliyat mavzulariga alohida e'tibor qaratiladi. Tadqiqot davomida adabiyotshunoslik metodlari asosida qahramonlarning xarakterlari, ularning asarlardagi o'rni va mazmunini ochib berishga harakat qilindi. Ushbu maqolada o'zbek adabiyotida avlodlar o'rtasidagi uzviy aloqalarni o'rganishga oid mulohazalar o'rin olgan.

Kalit so'zlar: Ma'naviy meros, obraz, sujet, milliy mentalitet, adabiy qiyoslash, ijtimoiy mavzular, o'zbekcha folklor va an'ana, avlodlar o'rtasidagi aloqalar.

Annotatsiya: This article is devoted to the study of the interpretation of the images of the old man and the grandson in Uzbek literature. Through these images, the spiritual and moral connection between generations, the heritage of values, and their artistic means of depiction are highlighted. Mainly, the images of the old man and the grandson in the works of national literature, including Abdulla Qahhor, Odil Yakubov, and Said Ahmad, are analyzed. The article pays special attention to the artistic interpretation of relations between generations, the conflicts between modernity and tradition, as well as the themes of upbringing and responsibility. During the research, an attempt was made to reveal the characters of the heroes, their role and content in the works based on the methods of literary criticism. This article contains considerations on the study of the integral connections between generations in Uzbek literature.

Key words: Spiritual heritage, image, subject, national mentality, literary comparison, social themes, Uzbek folklore and tradition, connections between generations.

Аннотация: Статья посвящена изучению интерпретации образов старика и внука в узбекской литературе. Через эти образы выделяется духовно-нравственная связь поколений, наследие ценностей и художественные средства их изображения. В основном анализируются образы старика и внука в произведениях национальной литературы, в том числе Абдуллы Каххора, Одила Якубова, Саида Ахмада. Особое внимание в статье уделено художественной интерпретации отношений поколений, конфликтам современности и традиции, а также темам воспитания и ответственности. В ходе исследования была предпринята попытка раскрыть характеры героев, их роль и содержание в произведениях на основе методов литературной критики. В статье содержатся соображения по изучению целостных связей поколений в узбекской литературе.

Ключевые слова: Духовное наследие, образ, тема, национальный менталитет, литературное сравнение, социальные темы, узбекский фольклор и традиция, связи поколений.

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an'anaviy ilmiy-nazariy anjumani

Kirish (Introduction). O‘zbek adabiyotida chol va nabira obrazlari xalqning madaniy va ma’naviy merosini aks ettirishda, insoniy qadriyatlarni yosh avlodga yetkazishda o‘ta muhim o‘rin tutadi. Ushbu obrazlar orqali mualliflar o‘z davrining ijtimoiy, axloqiy va ma’naviy muammolarini keng ko‘lamda yoritib, jamiyatning turli qatlamlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatishga intilganlar. Ayniqsa, chol va nabira o‘rtasidagi munosabatlar orqali jamiyatning avlodlararo uzviy aloqasi, qadriyatlarning saqlanishi va uzatilishi, turmush tajribasi bilan yoshlarning jo‘shqin, o‘shishga intiluvchan dunyoqarashi o‘rtasidagi murakkab muvozanat tasvirlanadi.

Bugungi kunda globallashuv jarayonlari jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur ta’sir etmoqda, bu esa, o‘z navbatida, milliy qadriyatlar va an’anaviy munosabatlarning yo‘qolishi xavfini tug‘diradi. Shu nuqtayi nazardan, adabiyotimizdagi chol va nabira obrazlarini o‘rganish orqali yosh avlodni ona Vatanga, o‘z xalqining madaniyatiga hurmat va sadoqat ruhida tarbiyalashga, o‘tmishdan saboq chiqarishga qaratilgan ilmiy-tadqiqotlar dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur mavzuni tadqiq qilish orqali faqatgina o‘zbek xalqining madaniy va ma’naviy merosini yoritish bilangina cheklanib qolmasdan, balki zamonaviy yoshlar orasida mustahkam qadriyatlar tizimini shakllantirish, ularga ma’naviy tayanch va o‘zlikni anglash imkoniyatini yaratishga xizmat qilishi mumkin.

Bundan tashqari, o‘zbek adabiyotidagi chol va nabira obrazlarini o‘rganish ijtimoiy psixologiya, falsafa va pedagogika fanlari nuqtayi nazaridan ham qiziqish uyg‘otadi. Chunki bu obrazlar avlodlararo muloqot jarayonlarini tasvirlashda alohida rol o‘ynaydi va o‘tmish bilan kelajak o‘rtasidagi ko‘prik sifatida xizmat qiladi. O‘zbekiston mustaqillik yillarida avlodlararo munosabatlarni mustahkamlash, milliy o‘zlikni anglash va rivojlantirish davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Shu sababli, chol va nabira obrazlari adabiyotimizda qanday talqin qilinganini o‘rganish nafaqat ilmiy tadqiqot sifatida, balki ijtimoiy ahamiyatga ega ma’naviy va tarbiyaviy jarayon sifatida ham dolzarb hisoblanadi.

Shunday qilib, o‘zbek adabiyotidagi chol va nabira obrazlari xalqning asriy tajribalari, qadriyatlari va an’analarini saqlab qolishda, yosh avlodga uzatilishida muhim vositalardan biri sifatida namoyon bo‘lib, bugungi kundagi axloqiy tarbiya va milliy o‘zlikni anglash masalalari uchun ham katta ahamiyat kasb etadi.

“Chol va nabira” obrazlarining talqini o‘zbek adabiyotida an’anaviy va zamonaviy yondashuvlarda o‘rganilgan bo‘lib, ushbu mavzu adabiyotshunoslik, folklor va milliy qadriyatlar kontekstida chuqur o‘rganilgan.

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an'anaviy ilmiy-nazariy anjumani

Usul.(Methods)

Dastlab, folklorda “chol va nabira” obrazlari xalq hikoyalari va dostonlarida yosh avlod va katta avlodning hayotiy tajribasini aks ettiruvchi timsol sifatida namoyon bo'lgan. Bu motiv ko'pincha cholning donoligi va nabiraning beparvoligi bilan birga yashash tamoyillarini o'rgatadigan, ijtimoiy ahamiyat kasb etuvchi ibratli voqealarni tasvirlaydi. Folklor asarlari asosida qilingan tadqiqotlarda “chol va nabira” obrazlari xalqning axloqiy tamoyillari va qadriyatlarini saqlashda muhim omil ekanligi qayd etilgan.

Yozma adabiyotda, ayniqsa, XX asr adabiyotida bu obrazlar zamon o'zgarishlariga mos holda kengaytirilib, murakkablashtirilgan. Abdulla Qahhor, Said Ahmad, va Shukur Xolmirzayev kabi yozuvchilar asarlarida “chol va nabira” munosabatlari insoniy tuyg'ular va qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni saqlash, o'tmish va kelajak o'rtasidagi aloqalarni tiklash vazifasini bajaradi. Adabiyotshunos olimlar ushbu obrazlarning psixologik jihatlari, ijodkorlarning ularni qanchalik rang-barang qilib yaratganini chuqur tadqiq qilishgan.

Hozirgi zamon o'zbek adabiyotida ham “chol va nabira” mavzusi modernistik va realistik usullarda yoritilgan. Bu obrazlar orqali yozuvchilar oilaviy rishtalar, axloqiy me'yorlar va zamonaviy jamiyatdagi madaniy o'zgarishlar muammolarini o'rganadi. Shu bois, adabiyotshunoslikda “chol va nabira” obrazlariga doir tahliliy tadqiqotlar hali ham davom etmoqda, va mazkur obrazlarning ijtimoiy, madaniy va ma'naviy ahamiyati ko'pchilik olimlar tomonidan tan olinmoqda.

Quyida “O'zbek adabiyotida Chol va nabira obrazlari talqini” haqida mulohazalar keltirib o'tilgan.

Natijalar(Results)

O'zbek adabiyotida avlodlar o'rtasidagi munosabat va ular orqali insoniyatning ma'naviy-madaniy qadriyatlari aks etishi muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, chol va nabira obrazlari orqali o'zaro bog'liq ikki avlodning dunyoqarashi, hayotiy tajribalari, qadriyatlari tasvirlanadi. Chol donishmandlik va hayot saboqlari timsoli bo'lsa, nabira kelajakning yoshlik va umid ramzi sifatida gavdalanadi. Ushbu obrazlarning adabiyotdagi talqini milliy mentalitetni, xalqning hayotga bo'lgan qarashlarini va avlodlar o'rtasidagi ma'naviy merosni o'zida mujassam etadi.

Mazkur maqolada o'zbek adabiyotidagi chol va nabira obrazlari, ularning badiiy asarlarda talqini hamda bu obrazlar orqali berilayotgan ma'naviy mazmun o'rganiladi.

O'zbek xalq og'zaki ijodida chol va nabira obrazlari ko'pincha ertak va rivoyatlarda uchraydi. Masalan, “Chol va nabira” ertagida cholning sabr-toqati va

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an'anaviy ilmiy-nazariy anjumani

nabiraning sodda bolaligi orqali oiladagi avlodlar o'rtasidagi ziddiyat va samimiylilik tasvirlanadi. Bu yerda chol tajriba, donishmandlik va xotirjamlikni ifodalasa, nabira hayotga yangi nigoh, begunohlik va umidni ifodalaydi. Chol obrazining xalq ijodidagi o'rni donishmandlik va xalqning hayotiy tajribasini avlodlarga yetkazishda yaqqol namoyon bo'ladi. Nabira esa yangi avlodning yuksak orzulari va imkoniyatlarining timsolidir. O'zbek klassik adabiyotida chol obrazining donishmandligi va hayot tajribasi ko'plab asarlarda yoritilgan. Alisher Navoiy “Farhod va Shirin” asarida chol donishmand maslahatchi sifatida gavdalanadi. Uning obrazida donolik, sabr-toqat va hayotiy hikmat mujassam. Shuningdek, Navoiyning boshqa asarlarida ham keksa avlodning yosh avlodga o'git berishi motivlari uchraydi. Klassik adabiyotda chol obrazi ko'pincha yoshlarga saboq beruvchi murabbiy sifatida gavdalanadi. U hayotning qiyinchiliklari va insoniy qadriyatlarining mohiyatini tushuntirishda asosiy vosita bo'lgan.

Muhokama.(Discussion)

Sovet davrida yozilgan o'zbek adabiyotida chol va nabira obrazlari ko'pincha ijtimoiy muammolarni yoritish vositasi sifatida ishlatilgan. Oybekning “Bolalik” asarida chol obrazi xalqning irodasini, mustahkam iymonini aks ettirsa, nabira obrazlari yangicha dunyoqarash va jamiyatdagi o'zgarishlarni tasvirlaydi.

Hamid G'ulomning “Mashrab” asarida cholning hikmatli so'zlari va nabiraning maqsadli harakatlari avlodlar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi. Bu asarlarda chol va nabira orqali o'tish davri ziddiyatlari va avlodlararo tushunmovchiliklar tasvirlanadi.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida chol va nabira obrazlari yangi qirralarda namoyon bo'lmoqda. Ulug'bek Hamdamning hikoyalari va O'tkir Hoshimovning asarlarida chol obrazlari hayotiy murabbiy sifatida, nabiralar esa o'zaro mehr va sadoqatni aks ettiradi. Masalan, O'tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” asarida cholning dunyoqarashi va nabiraning hayotga bo'lgan munosabati bir-birini to'ldiradi. Bu asarda avlodlar o'rtasidagi samimiy munosabat, oila qadriyatlari va insoniylikning ahamiyati keng yoritilgan. Chol va nabira obrazlari o'zbek adabiyotida milliy qadriyatlarining timsoli sifatida xizmat qiladi. Chol obrazida hayot tajribasi, milliy madaniyat va donolik aks etsa, nabira obrazida yoshlarning orzulari va kelajakka intilishi ifodalanadi. Bu obrazlar avlodlar o'rtasidagi ruhiy bog'liqlikni tasvirlashda asosiy vosita hisoblanadi. O'zbek adabiyotida chol obrazi alohida ma'no-mazmun yuklangan, xalqning hayotiy tajribasi, urf-odatlarini, e'tiqodi va dunyoqarashini aks ettiruvchi personajlardan biridir. Chol qiyofasi ko'pincha xalq hayotining o'tmishi va hozirgi davrini birlashtiruvchi ramz sifatida tasvirlanadi. Bu obraz o'zbek adabiyotida turli davrlarda turli maqsad va badiiy g'oyalarga xizmat

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an'anaviy ilmiy-nazariy anjumani

qilgan. Chol, avvalo, donishmandlik, tajriba va hayotiy haqiqatni anglash timsoli. U yoshlarga hayot saboqlarini o'rgatadi, ularning kelajakdagi qarorlariga ta'sir qiladi. Ayniqsa, xalq og'zaki ijodida va yozma adabiyotda chol ko'pincha maslahatgo'y, pand-nasihat beruvchi rolida namoyon bo'ladi. Bu jihatni Hamza Hakimzoda Niyoziyning asarlarida yoki Fitratning o'zbek milliy o'zlikni anglash mavzusiga bag'ishlangan asarlarida ko'rish mumkin. Abdulla Qodiriy ijodida chol obrazi o'ziga xos tarixiy va ijtimoiy mazmun kasb etadi. Chol o'z avlodlari uchun tayanch bo'lib, ularga qadriyatlarni tushuntiradi. Shu bilan birga, ayrim chol obrazlari orqali eski davrning eskirgan unsurlari ham fosh qilinadi. Hozirgi o'zbek adabiyotida chol obraziga yangicha qarash shakllangan.

Shukur Xolmirzayev yoki Said Ahmad kabi yozuvchilar ijodida bu mavzu o'ziga xos badiiy shakl va mazmun kasb etadi. Chol obrazi o'zbek adabiyotida nafaqat avlodlar o'rtasidagi uzviylikni ko'rsatuvchi ramz, balki milliy o'zlikni anglashda muhim o'rin tutadigan timsoldir. U har bir davrda o'ziga xos talqin qilinib, xalq hayoti, urf-odatlari va milliy qadriyatlarini aks ettiruvchi vositaga aylangan. Bu obraz orqali o'zbek adabiyoti hayotning murakkabligi, insoniy qadriyatlar va urf-odatlarining ahamiyatini ochib beradi. O'zbek adabiyotida nabira obrazi avlodlar o'rtasidagi uzviylik, kelajak umidlari va ma'naviy merosning davomiyligini aks ettiruvchi muhim personajlardan biri hisoblanadi. Bu obraz asosan chol-qariya yoki ota-onalar bilan munosabatlar orqali tasvirlanib, avlodlararo bog'liqlikni ko'rsatadi. Nabira obrazi orqali yozuvchilar yangi avlodning o'ziga xos qarashlari, o'zgaruvchan dunyoga munosabatlari va milliy qadriyatlarga hurmatni o'rganish jarayonlarini yoritib berganlar. Nabira, odatda, kelajakning yorqin timsoli, yangi avlodning umidlari va imkoniyatlarini aks ettiradi. U kattalarning orzu-umidlarini amalga oshiruvchi, ma'naviy qadriyatlarni davom ettiruvchi sifatida tasvirlanadi. Xalq og'zaki ijodida nabira yosh avlodni tarbiyalashning qanchalik muhimligini ko'rsatadi.

Xulosa.

Ertak va rivoyatlarda nabiralar ko'pincha donolik, dadillik va haqiqat uchun kurashuvchi obrazlar sifatida namoyon bo'ladi. O'zbek yozma adabiyotida nabira obrazlari chol va nabira o'rtasidagi o'ziga xos munosabatlar orqali ochiladi. Ushbu munosabatlar, ayniqsa, Shukur Xolmirzayevning hikoyalari va Oybekning asarlarida o'z aksini topgan. Chol nabirasiga nafaqat hayotiy tajriba va bilimlarni, balki axloqiy qadriyatlarni ham meros qilib qoldirishga harakat qiladi. Hozirgi zamonaviy o'zbek adabiyotida nabira obrazlari tobora mustaqil, o'ziga xos fikrlovchi va hayotning qiyinchiliklariga bardosh beruvchi qahramonlar sifatida gavdalanmoqda. Masalan, Said Ahmadning qissalari va hikoyalarida nabiralar zamonaviy jamiyat talablariga

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

moslashgan, ammo o‘zining milliy qadriyatlarini unutmagan obrazlar sifatida tasvirlanadi. Adabiyotda chol va nabira munosabatlari ikki avlod o‘rtasidagi muloqot orqali namoyon bo‘ladi. Bu munosabatlar ko‘pincha qiyosiy xarakterga ega bo‘lib, cholning donishmandligi va tajribasi nabiraning beg‘uborligi va shijoati bilan uyg‘unlashadi. Bu yondashuvni Shukur Xolmirzayevning “Bobo va nabira” kabi asarlarida ko‘rish mumkin. Bu asarlar orqali yozuvchi oiladagi meros va milliy qadriyatlarning avloddan-avlodga o‘tish jarayonini ochib beradi. Nabira obrazi o‘zbek adabiyotida kelajak avlodning timsoli, avlodlar o‘rtasidagi uzviylik va milliy qadriyatlarning davomiyligini ifodalovchi ramziy obrazdir. Yozuvchilar bu obraz orqali yosh avlodning shijoati va salohiyatini ko‘rsatish bilan birga, ularga ma’naviy va axloqiy qadriyatlarni singdirishning ahamiyatini ta’kidlaydilar. Nabira obrazlari adabiyotda yangi davr bilan eski urf-odatlarining uyg‘unlashgan talqinini yaratishda muhim o‘rin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov, I. A. O‘zbekistonning o‘z istiqloq va taraqqiyot yo‘li. –Toshkent: O‘zbekiston, 1992.
2. Abdulla Qodiriy. O‘tkan kunlar. –Toshkent: O‘zbekiston, 1934.
3. Abdulla Qodiriy. Mehrobdan chayon. –Toshkent: O‘zbekiston, 1928.
4. Abdulla Qahhor. Sarob. –Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 1937.
5. Oybek. Navoiy. –Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 1943.
6. Pirimqul Qodirov. Yulduzli tunlar. –Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 1978.
7. Nazar Eshonqul. Kechikkan hayot. –Toshkent: Sharq, 1996.
8. Ismailova M. O‘zbek adabiyotida oila va munosabatlar. –Toshkent: Fan, 2010.